

АГРОБІЗНЕС В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

БОГОМОЛОВ І., 1 курс ФЕМП ДТЕУ,
спеціальність «Економіка»,
освітня програма «Агробізнес»

У статті розглянуто суть управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства, його роль в забезпеченні сталого розвитку агропідприємств. Визначено мету та завдання даного процесу. Досліджено основні етапи процесу управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства, фактори, що впливають на його ефективність.

Ключові слова: конкурентоспроможність, аграрне підприємство, управління конкурентоспроможністю..

The article examines the essence of managing the competitiveness of an agricultural enterprise, its role in ensuring the sustainable development of agricultural enterprises. The purpose and tasks of this process are determined. The main stages of the process of managing the competitiveness of an agrarian enterprise, the factors affecting its effectiveness, were studied.

Keywords: competitiveness, agricultural enterprise, competitiveness management, strategy.

Конкурентоспроможність підприємства є ключовим поняттям у сучасному менеджменті, однак однозначного підходу до визначення даного терміну немає. У науковій літературі зустрічається багато визначень і підходів до аналізу конкурентоспроможності, що свідчить про багатогранність і складність цього поняття.

Зокрема, на думку М. Портера [1, с. 148], конкурентоспроможність – це властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку нарівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами чи конкуруючими суб'єктами ринкових відносин.

Філіп Котлер стверджує, що конкурентоспроможність підприємства є відносною характеристикою, яка виражає відмінності розвитку даної фірми від розвитку конкурентних фірм за ступенем задоволення своїми товарами потреби людей і по ефективності виробничої діяльності [2].

Балабанова Л., Холод В. та Балабанова І, трактують конкурентоспроможність фірми як реальну і потенційну здатність компанії «проекувати, виготовляти та збувати товари, які за «ціновими» і «неціновими» характеристиками в комплексі більш привабливі для споживача, ніж товари конкурентів» [3].

Солов'янчик А.В., розглядає управління конкурентоспроможністю підприємства як набір управлінських дій з метою забезпечення успішної діяльності підприємства та його розвитку за нестабільних умов господарювання та динамічності зовнішніх та внутрішніх чинників впливу [4, с. 53].

Н. Тарнавська вважає, що конкурентоспроможність підприємства – це здатність у реальному масштабі часу та у перспективі формувати і використовувати систему знань, умінь і навичок спільного зі споживачем творення принадливого для нього продукту, випереджаючи за часом теперішніх і можливих конкурентів [5, с. 101].

У свою чергу, В. Іванюта підтримує ресурсний підхід до визначення конкурентоспроможності підприємства. Він зазначає, що це здатність підприємства шляхом запровадження новачій у виробництво продукції або надання послуг приваблювати споживачів кращими якісними характеристиками виробленої продукції за нижчою ціною; наявність відмінностей даного підприємства від підприємств конкурентів за рівнем ефективності господарської діяльності, формами вияву яких є здатність пристосуватися до умов економічної кон'юнктури й задовольнити своїми товарами та послугами потреби [6, с. 98].

Узагальнюючи вище наведені визначення, можемо зробити висновок, що конкурентоспроможність підприємства – це його здатність забезпечувати власну стійку позицію на ринку, використовуючи свої унікальні ресурси, компетенції та стратегії для створення цінності для споживачів.

Управління конкурентоспроможністю підприємства – це сукупність заходів, які спрямовані на систематичне вдосконалення цінових та якісних характеристик продукції, постійний пошук нових каналів збуту, нових груп покупців, поліпшення умов продажу та післягарантійного обслуговування, реклами [7]. Цей процес включає розробку і реалізацію стратегій, що забезпечують адаптацію підприємства до змін ринкового середовища та максимізацію його ефективності.

За словами Клименко С.М., метою управління конкурентоспроможністю є забезпечення стабільного розвитку підприємства через підвищення його здатності конкурувати на ринку [8]. Основними завданнями цього процесу, відповідно, є:

1. аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на конкурентоспроможність;
2. розробка стратегій підвищення конкурентоспроможності;
3. впровадження ефективних управлінських рішень;
4. оцінка результатів і корекція стратегій для забезпечення їх відповідності ринковим умовам [8].

Як зазначає Л.В. Прокопець, «конкурентоспроможність аграрного підприємства визначається рівнем його адаптивності до змін ринкових умов, здатністю до інновацій та ефективного використання ресурсів» [9]. Роль управління конкурентоспроможністю в забезпеченні сталого розвитку агропідприємств є надзвичайно важливою. Це дозволяє аграрним підприємствам адаптуватися до ринкових змін, зберігати стабільність в умовах економічних коливань, підвищувати ефективність використання ресурсів, знижувати виробничі витрати, покращувати екологічні показники, і сприяти соціальному розвитку сільських територій. Таким чином, управління конкурентоспроможністю не тільки забезпечує виживання і процвітання підприємств в короткостроковій перспективі, але й сприяє їх довгостроковому сталому розвитку.

Особливості управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства полягають у специфічних умовах функціонування цього сектора. Аграрне підприємство стикається з особливими викликами, такими як сезонність виробництва, залежність від природно-кліматичних умов, коливання цін на сільськогосподарську продукцію та висока конкуренція на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Відповідно, процес управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства включає [7]:

1. Аналіз ринкових умов і тенденцій: Оцінка попиту та пропозиції на аграрну продукцію, моніторинг цінових коливань, виявлення нових ринкових можливостей.
2. Впровадження інноваційних технологій: Використання сучасних методів і технологій у виробництві та управлінні, що підвищують продуктивність і якість продукції.
3. Оптимізація ресурсів: Ефективне використання земельних, трудових і фінансових ресурсів для забезпечення високої рентабельності виробництва.
4. Розвиток партнерських відносин: Встановлення і підтримка співпраці з постачальниками, партнерами і споживачами для забезпечення стабільних поставок і збуту продукції.
5. Адаптація до кліматичних змін: Розробка і впровадження стратегій адаптації до змін клімату, зменшення ризиків, пов'язаних з природними умовами.

У процесі управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства, як і будь-якого іншого, можна виділити кілька ключових етапів (рис. 1).

Першим етапом є аналіз конкурентного середовища діяльності підприємства. На цьому етапі визначаються основні конкуренти на ринку, оцінюються ринкові умови та тенденції, а також виявляються можливості та загрози для підприємства. Цей етап дозволяє зрозуміти, у якому контексті функціонує підприємство і з якими викликами воно може зіткнутися [7].

Другий етап включає внутрішній аналіз підприємства. Тут проводиться оцінка ресурсів і потенціалу підприємства, аналіз сильних та слабких сторін, а також визначення ключових компетенцій підприємства. Цей етап є критично важливим для розуміння внутрішніх можливостей підприємства і його готовності до реалізації стратегій підвищення конкурентоспроможності.

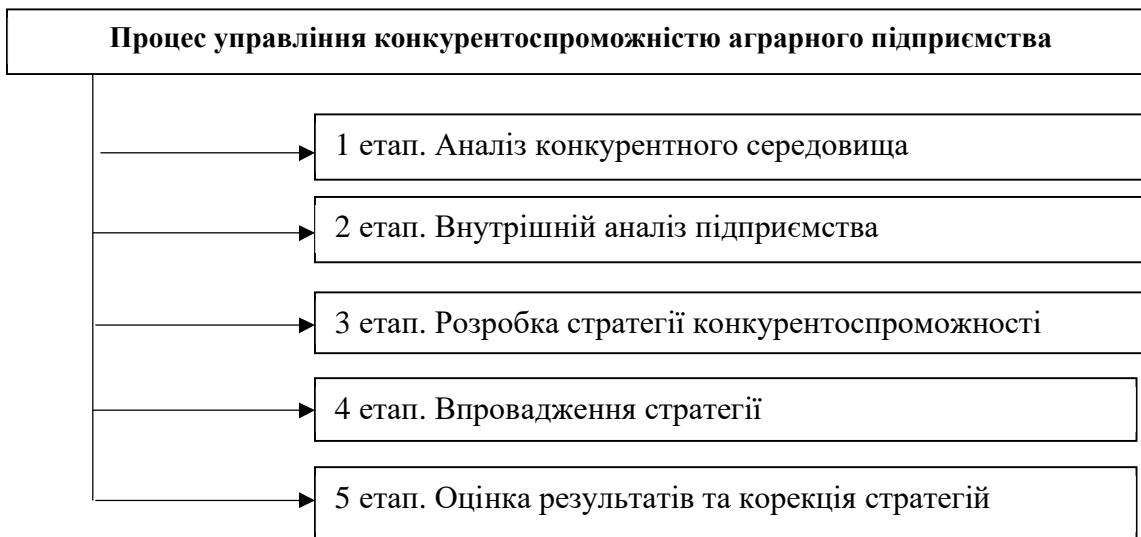

Рис. 1. Етапи управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства [7]

Третім етапом є розробка стратегії конкурентоспроможності. На цьому етапі формуються цілі та завдання підприємства, розробляються стратегії з урахуванням результатів попередніх етапів аналізу, а також обираються найбільш ефективні методи підвищення конкурентоспроможності. Розробка стратегії повинна бути спрямована на забезпечення довгострокового успіху підприємства.

Після розробки стратегії відбувається її впровадження. На цьому етапі розробляється план заходів для реалізації стратегії, впроваджуються сучасні технології та інновації, а також оптимізуються управлінські та виробничі процеси. Впровадження стратегії вимагає чіткого планування і координації дій на всіх рівнях підприємства.

Останнім етапом є оцінка результатів та корекція стратегій. На цьому етапі проводиться моніторинг результатів реалізованих заходів, оцінюється ефективність стратегії конкурентоспроможності, а також коригуються плани дій у разі невідповідності очікуваним результатам. Цей етап дозволяє забезпечити гнучкість і адаптивність підприємства до змін ринкового середовища [7].

Для оцінки конкурентоспроможності аграрного підприємства використовуються різні методи аналізу, серед яких зокрема SWOT-аналіз, PEST-аналіз та бенчмаркінг.

SWOT-аналіз дозволяє виявити сильні і слабкі сторони підприємства, а також можливості та загрози, що впливають на його діяльність. PEST-аналіз допомагає оцінити політичні, економічні, соціальні та технологічні фактори, що впливають на підприємство. Бенчмаркінг дозволяє порівняти основні показники діяльності підприємства з конкурентами і визначити його конкурентні переваги та недоліки [9].

Крім того для аналізу конкурентоспроможності аграрного підприємства можуть бути застосовані такі методи оцінювання конкурентоспроможності: кількісні, якісні, матричні, графічні, індексні, інтегральні, багатокомпонентні, стратегічні, поточні, методи порівняння [5].

Конкурентоспроможність аграрного підприємства визначається сукупністю внутрішніх і зовнішніх факторів (рис. 2), які впливають на його здатність ефективно функціонувати на ринку.

Серед внутрішніх факторів – ефективність управління підприємством, якість продукції, рівень технологічного забезпечення, інноваційність та фінансову стабільність.

Ефективність управління відіграє ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства. Дослідження показали [10], що підприємства, які впроваджують сучасні методи управління, такі як планування ресурсів підприємства (ERP), системи управління якістю (ISO) та інші, досягають кращих результатів на ринку. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [11], підприємства, що активно використовують сучасні управлінські технології, мають на 20–30% вищу продуктивність праці порівняно з тими, які працюють за старими методами.

Рис. 2. Фактори конкурентоспроможності аграрного підприємства*

*Джерело: сформовано автором за [6, 7, 10, 11]

Якість продукції є ще одним важливим фактором, що визначає конкурентоспроможність агропідприємств. Споживачі все більше звертають увагу на екологічну чистоту та безпеку продуктів харчування. Згідно з дослідженнями Державної служби статистики України [11], 45% споживачів готові платити більше за органічну продукцію, що є значним стимулом для аграрних підприємств інвестувати в екологічні технології виробництва.

Рівень технологічного забезпечення також має вирішальне значення. Використання сучасної техніки та обладнання дозволяє підвищити продуктивність праці, зменшити витрати та покращити якість продукції. Наприклад, впровадження систем точного землеробства дозволяє знизити витрати на добрива та засоби захисту рослин на 10-15%, що безпосередньо впливає на собівартість продукції та її конкурентоспроможність на ринку [11].

Інновації є рушійною силою для підвищення конкурентоспроможності. Аграрні підприємства, які активно впроваджують інноваційні технології, такі як біотехнології, генетично модифіковані організми (ГМО), новітні методи зрошення та захисту рослин, досягають значних конкурентних переваг. Наприклад, використання біотехнологій дозволяє збільшити врожайність на 15-20%, що дає можливість підприємствам не лише задовольнити внутрішній попит, але й вийти на міжнародні ринки [10].

Фінансова стабільність підприємства також є важливим фактором конкурентоспроможності. Забезпечення доступу до фінансових ресурсів, оптимізація витрат та ефективне управління фінансовими потоками дозволяє підприємствам інвестувати в розвиток та модернізацію виробництва. За даними Національного банку України, аграрні підприємства, які мають доступ до довгострокового кредитування, демонструють більш стійке зростання та меншу залежність від сезонних коливань ринку.

Зовнішні фактори, що впливають на конкурентоспроможність аграрних підприємств, включають ринкове середовище, державну підтримку, конкуренцію та економічні умови [10].

Ринкове середовище визначає рівень попиту на продукцію, конкуренцію з боку інших виробників та доступ до ринків збуту. В умовах глобалізації все більше аграрних підприємств орієнтуються на експорт, що вимагає відповідності міжнародним стандартам якості та безпеки продукції.

Державна підтримка є важливим фактором, що може суттєво впливати на конкурентоспроможність аграрних підприємств. Програми субсидування, кредитування, пільгового оподаткування та інші форми державної підтримки дозволяють підприємствам отримувати додаткові ресурси для розвитку. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, підприємства, що отримують державну підтримку, мають на 15–20% вищу врожайність та кращі фінансові результати [7].

Конкуренція з боку інших виробників також є значущим зовнішнім фактором. Аграрні підприємства повинні постійно вдосконалювати свої стратегії та методи управління для підтримки конкурентоспроможності. Це включає аналіз конкурентів, розробку унікальних торгових пропозицій, інноваційних продуктів та послуг.

Економічні умови, такі як інфляція, коливання валютних курсів, політична стабільність та економічне зростання, також впливають на діяльність аграрних підприємств. В умовах економічної нестабільності підприємства повинні бути гнучкими та адаптивними, щоб зберегти свою конкурентоспроможність.

Таким чином, управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств вимагає врахування широкого спектру внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на їхню діяльність. Комплексний підхід до аналізу та управління цими факторами дозволить підприємствам досягати стабільних результатів, зберегти конкурентні позиції та ефективно реагувати на виклики ринку.

Висновки. Конкурентоспроможність аграрного підприємства визначається як сукупність властивостей, що забезпечують його здатність ефективно функціонувати на ринку, досягати стратегічних цілей та переважати над конкурентами за рахунок використання ефективних методів управління, інновацій та ресурсів.

На неї впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. До внутрішніх факторів відносяться ресурси підприємства, його фінансовий стан, рівень інноваційності та ефективність управління. Зовнішні фактори включають ринкове середовище, державну підтримку, рівень технологічного забезпечення та конкуренцію.

Управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в сучасних умовах є важливою складовою економічного управління підприємством. Цей процес вимагає комплексного підходу до його організації, що враховує специфіку цього сектора та дозволяє ефективно реагувати на виклики ринку. Це включає аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів, розробку і впровадження стратегій, а також постійний моніторинг і корекцію дій.

Ефективне управління конкурентоспроможністю дозволяє аграрним підприємствам адаптуватися до змін ринкових умов, впроваджувати інновації, ефективно використовувати ресурси та забезпечувати стабільний розвиток, що є критичним для їхнього виживання, процвітання, збереження і покращення конкурентних позицій на ринку.

Список використаних джерел

1. Портер М. Конкурентна стратегія. Техніки аналізу галузей і конкурентів / пер. з англ. Н. Кошманенко. К.: Наш формат, 2020. 424 с.
2. Амстронг Г. Котлер Ф. Основи маркетингу. К.: Науковий світ, 2022. 880 с.
3. Балабанова Л., Холод В., Балабанова І., Стратегічний маркетинг: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 612 с.
4. Солов'янчик А. В. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства ринку послуг. *Управління розвитком*. 2005. № 4 (182), С. 48–54.
5. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 570 с.
6. Іванюта В.Ф. Теоретико-методологічні підходи формування конкурентоспроможності. *Агроінком*. 2008. № 1-2. С. 97–101.
7. Яців І.Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: монографія. Львів: Український бестселер, 2013. 427 с.

8. Клименко С. М. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб. / С. М. Клименко, О. С. Дуброва, Д. О. Барабась, Т. В. Омеляненко. К. : КНЕУ, 2006. 527 с.
9. Шапурова О.О. Методи оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. URL: <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/390/387> (дата звернення: 18.06.2024).
10. Прокопець Л.В. Складові підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць. Економічні науки (ПВНЗ «Буковинський університет»*. Чернівці: Книги – ХХІ, 2011. С. 384–394.
11. Бурковська А.В. Розвиток інноваційних процесів як важлива умова формування ефективного ринку аграрної продукції. *Економіка АПК*. 2004. № 12. С. 106–109.

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
Ірини СТОЯНЕНКО

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ГОСПОДАРСЬКИХ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

ГАЄВСЬКА В., 1 курс ФЕМП ДТЕУ,
спеціальність «Економіка»,
освітня програма «Агробізнес»

У статті розглянуто класифікацію господарських ризиків аграрних підприємств, методики оцінки ризиків, а також визначено основні етапи управління ризиками агропідприємств.
Ключові слова: ризики, агробізнес, оцінка, управління.

The article considers the classification of economic risks of agrarian enterprises, methods of risk assessment, and also defines the main stages of risk management of agricultural enterprises.
Keywords: risks, agribusiness, assessment, management.

Оцінка ризиків діяльності аграрних підприємств є критично важливою у сучасних умовах нестабільного ринку та змін клімату. Аграрний сектор, як один із основних постачальників продовольства, піддається численним ризикам, які можуть суттєво впливати на його ефективність та стійкість. Визначення та управління цими ризиками є важливими для забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

В економічній літературі багато зарубіжних вчених, таких як П. Дж. Баррі, Й. П. Лой, Л. Васа, М. Р. Вілсон, С. Расмуссен, Б. Дж. Ревелл, Х. Д. ван Шалквік, А. Мішра, Р. Ечеве́ррія, А. Дінар та інші, зробили вагомий внесок у розробку теоретичних підходів до оцінки господарських ризиків аграрного бізнесу. В Україні ці питання досліджували А. Поддєрьогін, А. Мазаракі, В. Іващенко, І. Бланк, О. Орлов, М. Бєдринець, Л. Довгань та інші науковці. Сучасні умови вимагають нових підходів до дослідження цієї теми, заснованих на впровадженні передових методів оцінки та управління ризиками, які можуть бути освоєні керівниками аграрних підприємств та фінансовими менеджерами.

Метою цієї статті є аналіз та узагальнення існуючих теоретичних підходів до оцінки господарських ризиків діяльності аграрного підприємства, а також розробка рекомендацій щодо впровадження сучасних методів управління ризиками для забезпечення стійкості та ефективності аграрного бізнесу в умовах нестабільного економічного середовища.

Ризик визначається як ймовірність виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, доходу, майна чи коштів внаслідок випадкових змін умов економічної діяльності